

سرشناسه:	کربلایی پازوکی، علی، ۱۳۴۰ -
عنوان و نام پدیدآور:	ولایت فقیه؛ پیشینه، ادله و حدود اختیارات / علی کربلایی پازوکی؛ تدوین نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی.
مشخصات نشر:	قم: دفتر نشر معارف، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری:	۲۹۶ ص.
شابک:	978 - 964 - 531 - 466 - 6
فروست:	مجموعه انقلاب اسلامی، ۶۰
وضعیت فهرست‌نویسی:	فبا
یادداشت:	کتاب حاضر نخستین بار تحت عنوان «اندیشه سیاسی شیعه در عصر غیبت» در سال ۱۳۸۳ توسط همین ناشر منتشر شده است.
موضوع:	ولایت فقیه
موضوع:	مجتهدان و علما - نظریه درباره ولایت فقیه
موضوع:	فقیهان - نظریه درباره ولایت فقیه
شناسه افزوده:	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، دفتر نشر معارف
شناسه افزوده:	دانشگاه معارف اسلامی، معاونت پژوهشی
رده‌بندی کتاب:	۱۳۹۲ الف ۴۳ ک ۸ / BP۲۲۳
رده‌بندی در ریو:	۲۹۷/۴۵
شماره کتاب‌شناسی ملی:	۳۱۴۹۵۴۷

استاد محترم و دانشجوی عزیز

خواهشمند است با ارائه دیدگاه‌های خود ما را در رفع نواقص و ارتقای کتاب یاری بخشید.

شماره تلفکس واحد ارزیابی علمی: ۳۷۷۴۹۹۱۹ - ۰۲۵

پست الکترونیکی: arzyabi@maaref.ac.ir صندوق پستی: ۶۱۷۳ - ۳۷۱۵۵

**ولایت فقیه؛
پیشینه، ادله و حدود اختیارات**

www.ketab.ir

حجت الاسلام علی کربلایی پازوکی
استادیار دانشگاه علامه طباطبائی



مجموعه انقلاب
۶۰

ولایت فقیه؛ پیشینه، ادله و حدود اختیارات

نویسنده: علی کربلایی پازوکی

تدوین: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها

معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی

برآورد: امیرعباس رجبی

بازبینی: محمد رجبی

صفحه‌آرا: صالح زارع

ناشر: دفتر نشر معارف

نوبت چاپ: یکم، بهار ۱۳۹۲

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۷۴۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۵۳۱ - ۴۶۶ - ۶

کلیه حقوق محفوظ است

مراکز بخش:

مدیریت پخش دفتر نشر معارف: قم، خیابان شهدا، کوچه ۳۲، شماره ۳، تلفن و نمابر ۳۷۷۴۰۰۰۴
فروشگاه شماره یک (پاتوق کتاب): قم، خیابان شهدا، روبه‌روی دفتر مقام معظم رهبری، تلفن ۳۷۷۳۵۴۵۱
فروشگاه شماره دو (پاتوق کتاب): تهران، خیابان انقلاب، چهار راه کالج، پلاک ۷۱۵،
تلفن ۸۸۹۱۱۲۱۲؛ نمابر ۸۸۸۰۹۳۸۶

فروشگاه شماره سه (فرهنگ و اندیشه): قم، ابتدای بلوار امین، بلوار جمهوری اسلامی،
نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، تلفن: ۳۲۹۰۴۴۴۰

نشانی الکترونیکی: E-mail: info@ketabroom.ir؛ پایگاه اینترنتی: www.ketabroom.ir

سخن آغازین

سیره پیامبران در طول تاریخ نشان‌دهنده ارتباط وثیق دین و سیاست می‌باشد. تاریخ، هیچ پیامبری را سراغ ندارد که با طاغوت زمان خود مبارزه نکرده باشد حتی آنانی که توانسته‌اند تشکیل حکومت نیز داده‌اند. دین اسلام و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز از این قاعده مستثنی نمی‌باشد.

البته این ارتباط در دین اسلام با توجه به جامعیت آن به مراتب بیشتر و عمیق‌تر است. اوامر و نواهی دین اسلام فقط به حوزه عبادات و رابطه شخصی انسان با خدا منحصر نمی‌شود بلکه احکام اجتماعی را نیز دربر می‌گیرد. اسلام دارای نظام اقتصادی، نظام قضایی و نظام سیاسی خاص خود است. حتی دستورهایی بنیادی اسلام با مسایل اجتماعی پیوندی عمیق دارد. نماز که ناب‌ترین رابطه بین بنده و خداست بهر آنکه در جمع و به جماعت خوانده شود. عباداتی مانند حج و نماز جمعه نیز اساساً روح جمعی دارند.

خلاصه آنکه دین اسلام توجه وافری به جامعه اسلامی و مسایل مربوط به آن دارد. تشکیل حکومت اسلامی از سوی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز در همین راستا می‌باشد.

براساس دیدگاه شیعه که مبتنی بر آیات قرآن و روایات نبوی می‌باشد این وظیفه الهی پس از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به ائمه علیهم السلام منتقل می‌شود. حق حکومت، سرپرستی و اداره جامعه اسلامی تا وقتی امام معصوم علیه السلام در جامعه حضور دارد فقط از آن اوست. اما تکلیف جامعه اسلامی در زمانی که امام علیه السلام در میان آنها حضور ندارد چیست؟ رهبر جامعه اسلامی چه شرائطی باید داشته باشد و از چه اختیاراتی برخوردار است؟

کتاب حاضر سعی دارد این سؤال را بر اساس آیات، روایات، عقل و نظرات اندیشمندان بزرگ شیعه پاسخ گوید. بحث از ولایت فقیه، مبانی مشروعیت آن، حدود اختیارات ولی فقیه

و مانند آن از جمله مباحثی است که حتی پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران به شایستگی مورد توجه قرار نگرفته است.

این مرکز ضمن تشکر فراوان از مؤلف محترم امیدوار است نوشته حاضر مورد توجه اندیشمندان محترم این حوزه خصوصاً اساتید معارف اسلامی که وظیفه تبیین نظریه ولایت فقیه را در دانشگاه‌ها برعهده دارند قرار بگیرد.

معاونت پژوهشی دانشگاه معارف اسلامی

www.ketab.ir

فهرست مطالب

۱۵		مقدمه
۱۶		اهمیت موضوع تحقیق و ضرورت آن
۱۶		مسئله علمی
۱۶		مفروضات تحقیق

بخش اول: تبیین مفهومی ولایت مطلقه فقیه»

(۲۸-۲۹)

۲۱		فصل اول: مفهوم ولایت در لغت، اصطلاح و عرف
۲۱		یک. معنای لغوی ولایت
۲۲		دو. ولایت در عرف و اصطلاح
۲۳		چند نکته
۲۴		سه. ولایت در قرآن
۲۵		۱. ولایت الهی در قرآن
۲۵		۲. ولایت مطلقه رسول خدا ﷺ در قرآن
۲۶		۳. ولایت مطلقه اهل بیت در قرآن و روایات
۲۸		چهار. ولایت در نهج البلاغه
۳۱		فصل دوم: فقه و فقیه در لغت و اصطلاح
۳۱		یک. فقه و فقیه از نظر واژگانی
۳۱		دو. فقه و فقیه در اصطلاح

فصل سوم: وصف مطلقه در لغت و اصطلاح.....	۳۵
یک. وصف مطلقه از نظر واژگانی.....	۳۵
دو. وصف مطلقه در اصطلاح.....	۳۵
وحدت لفظ و تعدد معنا.....	۳۶
اشکالاتی در مورد معنای واژگانی و اصطلاحی ولایت مطلقه فقیه.....	۳۷
فصل چهارم: ویژگی‌های رهبر جامعه اسلامی.....	۴۱
یک. صلاحیت علمی.....	۴۱
دو. اعلیت.....	۴۲
سه. عدالت.....	۴۳
چهار. مدیر و مدبر (کفایت).....	۴۶

بخش دوم: پیشینه نظریه ولایت فقیه و محدوده آن

(۱۰۸ - ۴۹)*

درآمد.....	۵۱
چند نکته مهم.....	۵۳
فصل اول: ولایت فقیه از دیدگاه علمای سنی از قرن چهارم تا دهم هجری.....	۵۷
۱. شیخ مفید (۴۱۳ - ۳۳۳ ق).....	۵۷
۲. شیخ طوسی (۴۶۰ - ۳۸۵ ق).....	۶۱
۳. محمد بن ادریس حلی (۵۹۸ - ۵۴۳ ق).....	۶۳
۴. محقق حلی (۶۷۶ - ۶۰۲ ق).....	۶۷
۵. علامه حلی (۷۲۶ - ۶۴۸ ق).....	۶۹
۶. شهید اول (۷۸۶ - ۷۳۶ ق).....	۷۲
۷. احمد بن فهد حلی اسدی (۸۴۱ - ۷۵۷ ق).....	۷۳
خلاصه آرای فقهای قرن چهارم تا دهم هجری درباره ولایت فقیه.....	۷۴
فصل دوم: ولایت فقیه از دیدگاه علمای قرن دهم تا چهاردهم هجری.....	۷۷
۱. محقق کرکی (۹۴۰ - ۸۶۸ ق).....	۷۷
۲. مقدس اردبیلی (متوفای ۹۹۳ ق).....	۷۸
۳. شهید ثانی (۹۶۶ - ۹۱۱ ق).....	۷۹
۴. فیض کاشانی (متوفای ۱۰۹۱ ق).....	۸۰
۵. شیخ جعفر کاشف الغطا (۱۱۵۴ - ۱۲۲۸ ق).....	۸۱

۸۳	۶. میرزا ابوالقاسم قمی (۱۲۳۲ - ۱۱۵۱ ق)
۸۴	۷. مولا احمد نراقی (متوفای ۱۲۴۵ ق)
۸۵	۸. میر عبدالفتاح حسینی مراغی (متوفای ۱۲۵۰ ق)
۸۵	۹. محمدحسن نجفی (متوفای ۱۲۶۶ ق)
۸۷	۱۰. شیخ مرتضی انصاری (۱۲۸۱ - ۱۲۱۴ ق)
۸۸	۱ - ۱۰. دیدگاه شیخ انصاری در مورد ولایت فقیه در کتاب مکاسب
۹۰	۲ - ۱۰. ولایت غیر استقلالی (ولایت اذنی در حوزه امور عمومی)
۹۱	۱۱. سید محمد آل بحر العلوم (متوفای ۱۳۲۶ ق)
۹۲	۱۲. حاج آقا رضا همدانی (متوفای ۱۳۲۲ ق)
۹۳	فصل سوم: ولایت فقیه از منظر علمای معاصر
۹۳	۱. میرزا حسین نائینی (۱۲۷۶ - ۱۳۵۵ ق)
۹۵	۲. شیخ عبدالله مامقانی (۱۳۵۱ - ۱۲۹۰ ق)
۹۶	۳. سید محمدحسین بروجردی (۱۳۸۰ - ۱۲۹۲ ق)
۹۶	۱ - ۳. استدلال علمی آیت الله بروجردی بر ولایت فقیه
۹۷	۲ - ۳. شواهدی چند از سیره علمی آیت الله بروجردی
۹۸	۴. ملا حبیب الله شریف کاشانی (۱۳۴۰ - ۱۲۹۱ ق)
۹۸	۵. محمدحسین آل کاشف الغطا (متوفای ۱۳۶۸ ق)
۹۹	۶. شیخ محمدرضا مظفر (متوفای ۱۳۸۳ ق)
۱۰۰	۷. مرتضی حائری (۱۴۰۶ - ۱۳۳۴ ق)
۱۰۰	۸. سید ابوالقاسم خوئی (۱۴۱۳ - ۱۳۱۷ ق)
۱۰۳	۹. آیت الله محمدرضا گلپایگانی (متوفای ۱۴۱۴ ق)
۱۰۴	۱۰. آیت الله سید عبدالاعلی موسوی سبزواری (متوفای ۱۴۱۸ ق)
۱۰۵	خلاصه آنچه گذشت
۱۰۶	ولایت فقیه، نظریه‌ای مشهور نزد فقهای شیعه

بخش سوم: ولایت فقیه از منظر امام خمینی

(۱۵۶ - ۱۰۹)

۱۱۳	فصل اول: چهار نظریه در حوزه اختیارات ولی فقیه جامع شرایط
۱۱۷	فصل دوم: سیر تاریخی و بررسی مسئله ولایت فقیه
۱۱۷	در اندیشه و آثار امام خمینی

۱. کتاب «کشف اسرار»..... ۱۱۷
۲. کتاب «الرسائل» (رساله الاجتهاد و التقليد)..... ۱۱۹
۳. کتاب «تحریر الوسیله»..... ۱۱۹
۴. «کتاب البیع»..... ۱۲۰
۵. کتاب «ولایت فقیه» یا «حکومت اسلامی»..... ۱۲۱
- ۶ «صحیفه نور» یا «صحیفه امام»..... ۱۲۱
- تحلیل و ارزیابی آثار امام علیه السلام..... ۱۲۲
- مقایسه ارزشی آثار امام علیه السلام..... ۱۲۲
- فصل سوم: ابعاد و محدودیت‌های ولایت فقیه..... ۱۲۳
- در اندیشه امام خمینی علیه السلام..... ۱۲۳
- یک. محورهای مهم کلام امام ۱ در «کتاب البیع» و «حکومت اسلامی»..... ۱۲۳
۱. ضرورت استمرار و اجرای احکام و تشکیل حکومت..... ۱۲۳
۲. وجوب اطاعت از ولی فقیه حاکم..... ۱۲۴
۳. ولی فقیه و تمام انتصابات حکومتی پیامبر صلی الله علیه و آله..... ۱۲۴
۴. توهّم محدودیت اختیارات حکومتی ولی فقیه..... ۱۲۴
۵. ولی فقیه و قانون اساسی..... ۱۲۵
- دو. محدودیت‌های ولایت مطلقه فقیه از دیدگاه امام خمینی علیه السلام..... ۱۲۵
۱. نفی ولایت فقیه در زندگی خصوصی مردم..... ۱۲۵
۲. نفی ولایت فقیه در امور اختصاصی معصوم علیه السلام..... ۱۲۶
۳. رعایت مصلحت جامعه اسلامی..... ۱۲۶
۴. حاکمیت قانون اسلام..... ۱۲۸
- فصل چهارم: تبیین اختیارات ولی فقیه در نظام اسلامی..... ۱۲۹
۱. حکومت، شعبه‌ای از ولایت مطلقه رسول الله صلی الله علیه و آله..... ۱۳۳
۲. حکومت، از احکام اولیه..... ۱۳۴
۳. حکومت، اهمّ احکام الهی..... ۱۳۵
۴. ملاک تقدم حکومت بر همه احکام..... ۱۳۶
- فصل پنجم: احکام حکومتی از منظر امام خمینی علیه السلام..... ۱۳۹
- احکام حکومتی (ولایی)..... ۱۳۹
- نمونه‌هایی از احکام حکومتی..... ۱۴۱
- دیدگاه‌های مختلف در مورد احکام حکومتی..... ۱۴۲

نظریه اول: احکام حکومتی، از احکام ثانویه	۱۴۲
نظریه دوم: احکام حکومتی، از احکام اولیه	۱۴۲
نظریه سوم: حکم حکومتی، دستور اجرای یک حکم اولی یا ثانوی	۱۴۳
نظریه چهارم: تعبیر از احکام حکومتی به احکام اولیه	۱۴۴
تزام احکام حکومتی با سایر احکام و قوانین	۱۴۶
فصل ششم: گسست و انقطاع یا تکامل در اندیشه سیاسی امام خمینی علیه السلام	۱۴۹
راه حل تعارض ادعایی در کلام امام خمینی علیه السلام	۱۵۱
راه حل واقعی رفع تعارض ظاهری	۱۵۲
نتیجه و خلاصه	۱۵۶

بخش چهارم: دلایل ولایت فقیه

(۲۳۰ - ۱۵۷)

فصل اول: دلایل عقلی و نقلی فقیه	۱۶۱
یک. برهان عقلی معاصر بر ولایت فقیه	۱۶۲
۱. قاعده لطف	۱۶۲
۲. حکمت الهی	۱۶۴
۳. ضرورت نظم اجتماعی	۱۶۵
دو. دلیل عقلی غیرمحض ولایت فقیه	۱۶۷
۱. برهان مبتنی بر ماهیت احکام اسلام	۱۶۷
۲. دلیل آیت الله بروجردی بر ولایت فقیه	۱۶۸
میزان دلالت ادله عقلی بر حوزه اختیارات ولی فقیه جامع شرایط	۱۶۹
فصل دوم: ادله نقلی ولایت فقیه	۱۷۱
یک. حدیث «اللهم ارحم خلفائی»	۱۷۴
۱. بررسی سند حدیث	۱۷۴
۲. دلالت حدیث	۱۷۶
۳. اشکالات به این حدیث	۱۷۷
دو. حدیث «مجارى الامور و الاحکام على ایدی العلماء بالله»	۱۸۱
۱. سند روایت	۱۸۲
۲. دلالت حدیث	۱۸۳
۳. اشکال به دلالت حدیث	۱۸۶

۱۸۷	سه. توقیع مبارک امام زمان ۱
۱۸۸	۱. بررسی سند روایت
۱۸۹	۲. اشکالات سند حدیث
۱۹۱	۳. دلالت روایت بر ولایت فقیه
۱۹۲	۴. مراد از «حوادث واقعه»
۱۹۵	تذکر
۱۹۷	۵. اشکالاتی درباره دلالت توقیع شریف
۱۹۷	اشکال اول
۱۹۸	اشکال دوم
۱۹۹	اشکال سوم
۲۰۰	اشکال چهارم
۲۰۱	چهار. مقبیه عمر بن حنظله
۲۰۲	۱. سند روایت
۲۰۴	۲. دلالت حدیث مقبیه
۲۰۸	۳. اشکالاتی درباره مقبیه عمر بن حنظله
۲۰۸	اشکال اول
۲۰۸	اشکال دوم
۲۱۰	اشکال سوم
۲۱۰	خلاصه و نتیجه روایات
۲۱۳	فصل سوم: ولایت امر در قرآن
۲۱۵	تبیین مفهومی و مصداقی «اولوالامر» در قرآن
۲۱۷	معنای «اولوالامر»
۲۱۸	مصداق «اولوالامر»
۲۲۰	احتمالات در مورد مصداق «اولوالامر»
۲۲۰	دلالت اولوالامر بر ولایت فقیه جامع شرایط
۲۲۲	اطاعت از نمایندگان اولوالامر
۲۲۳	اشکالاتی در مورد دلالت آیه شریفه «اطیعوا الله» بر اولوالامر غیر معصوم
۲۲۳	اشکال اول
۲۲۴	اشکال دوم
۲۲۴	اشکال سوم

۲۲۵	اشکال چهارم
۲۲۵	شکل منطقی استدلال بر ولایت مطلقه فقیه
۲۲۶	روشی نوین در تبیین عموم ولایت فقیه در رهبری جامعه اسلامی
۲۲۷	اشکالاتی در مورد این نظریه
۲۲۷	اشکال اول
۲۲۸	اشکال دوم
۲۲۸	اشکال سوم
۲۲۸	اشکال چهارم

بخش پنجم: ولایت فقیه، مسئله‌ای کلامی یا فقهی

(۲۵۸ - ۲۳۱)

۲۳۵	فصل اول: ولایت فقیه؛ مسئله‌ای فقهی یا کلامی
۲۳۵	تعریف علم کلام
۲۳۵	موضوع علم کلام
۲۳۶	تعریف علم فقه
۲۳۶	موضوع علم فقه
۲۳۷	معیار کلامی یا فقهی بودن یک مسئله
۲۳۹	بعد کلامی ولایت فقیه
۲۴۳	فصل دوم: ولایت فقیه مسئله‌ای کلامی
۲۴۳	یک. ادله اثبات کلامی بودن ولایت فقیه
۲۴۳	۱. قاعده لطف
۲۴۵	تذکر
۲۴۶	اشکال به قاعده لطف
۲۴۷	۲. حکمت الهی
۲۴۸	دو. اشکالات در مورد کلامی بودن ولایت فقیه
۲۴۸	اشکال اول
۲۴۹	اشکال دوم
۲۵۰	اشکال سوم: اصطلاح «واجد حق پیشین بودن»
۲۵۳	فصل سوم: ولایت فقیه مسئله‌ای فقهی
۲۵۳	ابعاد فقهی ولایت فقیه

۲۵۴	فقهی بودن امامت نزد اهل سنت
۲۵۶	ولایت فقیه انشایی یا خبری
۲۵۸	رهاورد فقهی یا کلامی بودن ولایت فقیه

بخش ششم: ولایت فقیه در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

(۲۸۶ - ۲۶۱)

۲۶۵	فصل اول: حاکمیت در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
۲۶۷	فصل دوم: ولایت فقیه در قانون اساسی جمهوری اسلامی
۲۶۸	ولایت فقیه در متن قانون اساسی
۲۶۸	اصل پنجم
۲۶۸	اصل پنجاه و نهم
۲۶۸	اصل یکصد و دوازدهم
۲۶۹	اصل یکصد و هفتاد و هفتم
۲۷۱	فصل سوم: تحول جایگاه حقوقی نظریه ولایت فقیه در قانون اساسی
۲۷۳	مراحل تصویب اصل ۵۷ قانون اساسی
۲۷۴	اصل یکصد و دهم قانون اساسی
۲۷۶	مقایسه و بررسی دو اصل ۵۷ و ۱۱۰ قانون اساسی
۲۷۶	نقد و بررسی
۲۸۱	اشکال
۲۸۴	راهکارهای کنترل قدرت رهبری در قانون اساسی
۲۸۴	۱. رشد در شرایط ویژه
۲۸۴	۲. کنترل صفاتی رهبر (کنترل درونی)
۲۸۵	۳. کنترل به وسیله خبرگان رهبری (کنترل بیرونی)
۲۸۵	۴. کنترل مالی رهبر

منابع و مأخذ

(۲۹۶ - ۲۸۷)

مقدمه

اصل وجود نهاد ولایت مبتنی بر یک نیاز ضروری اجتماعی و متکی بر فطرت انسانی است. این ضرورت در همه اعصار و زمان‌ها وجود داشته یعنی همچنان که در زمان پیامبر گرامی اسلام ﷺ وجود حکومت و حاکمیت یک ضرورت دینی، اجتماعی و سیاسی بوده است در عصر غیبت امام علی (ع) نیز این ضرورت برای اسی باور عمومی مسلمانان همچنان باقی است. زیرا اجرای کامل دین در گرو تشکیل حکومت می‌باشد.

در ایران اسلامی پس از پیروزی انقلاب پاسخ به این نیاز اساسی در قالب نظریه «ولایت فقیه» مطرح گردید. به دلیل نوپایی این تجربه در عصر حکومت مسئله ولایت فقیه جامع شرایط در کانون گفتگوهای علمی به‌ویژه در حوزه علم کلام، فقه، حقوق و فقه اسلامی در بین اندیشمندان اسلامی قرار گرفت.

این پژوهش درصدد تحلیل، تبیین و بررسی پیشینه و ادله عقلی و نقلی ولایت فقیه و محدوده اختیارات و راهکارهای اعمال ولایت ولی فقیه جامع شرایط به‌عنوان مهم‌ترین محور حیات سیاسی شیعه در عصر غیبت است.

به‌منظور رسیدن به دیدگاهی شفاف در مورد موضوع فوق، این تحقیق در شش بخش تدوین و تنظیم شده است. بخش نخست به بیان مفهوم و مبادی تصویری ولایت مطلقه فقیه می‌پردازد. بخش دوم به ذکر نظریات علمای بزرگ شیعی از ابتدای قرن چهارم هجری تا زمان حاضر در مورد محدوده اختیارات ولی فقیه جامع شرایط اختصاص دارد. بخش سوم به بررسی ولایت فقیه در آثار امام خمینی (آثار کتبی و شفاهی) می‌پردازد و در ادامه با تحقیق در مورد حکم حکومتی، مسئله تغییر، گسست و یا تکامل دایره اختیارات ولی فقیه جامع شرایط را از دیدگاه امام خمینی بررسی می‌کند. بخش چهارم به بررسی ادله عقلی و نقلی ولایت سیاسی فقیه جامع شرایط در قرآن و روایات می‌پردازد. در بخش پنجم، مسئله فقهی یا کلامی بودن ولایت فقیه و آثاری که بر هر کدام از دیدگاه‌ها مترتب است، مورد تحقیق قرار می‌گیرد. بخش ششم به بررسی

اصول قانون اساسی در مورد ولایت فقیه اختصاص دارد.

امید است این سلسله مباحث در شفاف‌سازی و بالندگی اندیشه سیاسی شیعه در عصر غیبت در زمینه مسائل حاکمیت سیاسی مفید و سازنده باشد و مقدمات حاکمیت جهانی امام زمان (عجل الله فرامهم آورد.

اهمیت موضوع تحقیق و ضرورت آن

در سال‌های بعد از پیروزی انقلاب، بیشترین حملات علمی و عملی دشمن متوجه مسئله جدایی دین از سیاست، حکومت اسلامی و اصل ولایت فقیه - آن‌هم براساس تفسیر امام خمینی (ره) از آن - بوده است. امروز نیز نفوذ اندیشه‌های سیاسی دنیای غرب و الگوی فکری آنها برای اداره جامعه در کشور ما، ترویج و تقویت و حمایت از آن از سوی پاره‌ای از گرایش‌های فکری و سیاسی و برخی روزنامه‌های دگراندیش و طرح و تبلیغ آن در محیط دانشگاهی و جامعه اسلامی، ضرورت دفاع عقلانی، علمی و منطقی از مبانی حکومت اسلامی و رکن اساسی آن، یعنی ولایت فقیه را آشکار می‌سازد.

هرچند اندیشمندان حوزه‌ی دانشگاهی با نگاشتن کتاب‌ها و مقالات ارزشمند در مورد ولایت فقیه، ابعاد و زوایای این مسئله را کلام‌رساند، اما به دلیل اهمیت بحث، کثرت شبهات، نبود تحقیق جامع در مورد وصف «مطلقه» در ولایت مطلقه فقیه و عدم بررسی رویکردهای مختلف در حوزه اختیارات رهبری براساس اندیشه ولایت فقیه، این نوشتار تدوین گردیده است.

مسئله علمی

حوزه اختیارات ولی فقیه جامع شرایط - به عنوان حاکم جامعه اسلامی - در عصر غیبت تا چه حد است؟ آیا پیشینه علمی و ادله عقلی و نقلی آن در منابع اسلامی، مبین این اختیارات است؟ و راهکارهای عملی اعمال ولایت فقیه کدام است.

مفروضات تحقیق

اندیشه اداره جامعه براساس حاکمیت ولی فقیه جامع شرایط مشتمل بر رویکردهای گوناگون است. این تحقیق از آن روی که در پی کشف و استنباط حوزه اختیارات حکومتی ولی فقیه جامع شرایط از منابع اسلامی است، فرضیه‌ای اصلی ندارد، اما مفروضات آن بدین بیان است:

۱. ولی فقیه جامع شرایط در عصر غیبت، حاکم جامعه اسلامی بوده و در تمامی اموری که پیامبر و ائمه (ع) به واسطه حکومتشان بر مردم ولایت داشته‌اند، او نیز از سوی آنان در آن امور بر مردم

ولایت دارد؛ مگر موردی که با دلیل خارج بوده و به دلیل جهات شخصی و شرافت مقام نبوت و امامت از مختصات نبی و امام باشد. البته مقام ولایت و افعال آن، غیر از مقام اجرایی است و در واقع این دو از هم تفکیک پذیرند.

۲. براساس این نظریه، ولی فقیه جامع شرایط حاکم به هنگام پیدایش بحران‌های اجتماعی و سیاسی، به منظور رعایت مصالح عمومی و همچنین حفظ اصل اسلام و منافع مسلمانان و کبان و عظمت اسلامی، با صدور احکام حکومتی، بحران‌های اجتماعی - سیاسی را مدیریت می‌کند و در صورت وجود مصلحت اهم عمومی و شرایط یادشده، می‌تواند از اجرای بعضی احکام فرعی الهی و قوانین موضوعه در صورت تراحم با یک حکم حکومتی اهم - برای مدتی که این تراحم برقرار است - جلوگیری نماید.

در این تحقیق از روش توصیفی و تحلیلی و درون‌دینی و برون‌دینی استفاده شده است؛ بدین بیان که در ابتدا مفاهیم اصلی موضوع تحقیق توصیف و تحلیل می‌شود و در ادامه به اثبات آنها از راه‌های عقلی و نقلی می‌پردازیم. توضیح بیشتر اینکه، مهم‌ترین منابع درون‌دینی ما قرآن، نهج‌البلاغه، روایات معصومین علیهم السلام و سیره عملی آنهاست؛ اما منابع برون‌دینی مان عبارت است از: استدلال‌های عقلی، آرای علما و خطابات متکلمان و دانشمندان اسلامی و علوم سیاسی. بر خود لازم می‌دانم مراتب قدردانی و سپاس خود را از مرحوم حضرت آیت‌الله محمدهادی معرفت، حجت‌الاسلام و المسلمین محمدهادی یوسفی غروی و حجت‌الاسلام دکتر محمدجواد ارسطایان بیان دارم و از تمام کسانی که ما را در این پژوهش یاری نموده‌اند، به‌ویژه از خانواده صبور و مهربانم که در انجام این پژوهش همانند تمامی مراحل زندگی همراهان و همکارانی شریف و بی‌ادعا بوده‌اند، صمیمانه تشکر و سپاسگزاری کنم.

علی کربلایی پازوکی

زمستان ۱۳۹۱